

oorlog wordt verteld vanuit het vrouwelijke standpunt van Cassandra, wiens personage als een partituur verdeeld wordt over de twaalf dansers. Haar personage wordt daardoor erg genuanceerd geschetst: haar voorgevoelens, haar spijt, haar afkeer. Maar verder drijft in erg mooie beelden toch een zwart-wit tegenstelling boven: Fumiyo Ikeda, moeder van Cassandra, die haar dansers/dochteren beschermend onder haar deken neemt. Vanuit de moederschoot heffen haar kinderen haar op: het rijk der vrouw.¹⁶ Later wordt ze gek, als haar kinderen voor haar ogen sterven, 'door de hebzucht van de mannen'. Travestie in de tekst is er enkel op het einde, wanneer de moeder van Achilles haar zoon als een meisje verkleedt opdat hij niet ten strijde zou moeten trekken. Maar hier is de *drag* slechts schijn, en Achilles toont snel zijn ware aard: als man wil hij naar het front.

De Keersmaeker bevestigt hier, in een totale omkering, het scheidend denken dat de grondstructuur van onze samenleving uitmaakt.

Een verklaring voor die kloof tussen dans/kostuum enerzijds en tekst anderzijds, is misschien De Keersmaekers interesse voor het taoïsme. Zoals Plouvier zegt in een essay over haar muziek, wordt haar verbeelding gestimuleerd door eindeloos opvolgbare tegenstellingen, toepasbaar op alle mogelijke ervaringsdomeinen. Hij voegt eraan toe: 'De vraag of ze zelf een kleine constructie voor persoonlijk gebruik heeft uitgewerkt, waarin ze de constellatie 'muziek-vorm-analyse-mannelijk' plaatst tegenover de constellatie 'dans-verlangen-lichaam-intuïtie-vrouwelijk' laat ik hier onbeantwoord.'¹⁷

Wordt in de hedendaagse theorievorming gendervervaging net doorgetrokken naar biologische vervaging¹⁸, dan gebeurt hier net het omgekeerde: de tegenstelling wordt vergroot, ook al zijn de tegengestelden complementair. De Keersmaeker: 'Ik geloof in mannelijke en vrouwelijke energie, en voor mij is dat gebaseerd op het Yin Yang denken. In de natuur heb je twee fenomenen: centrifugale en centripetale krachten, en een voortdurende verandering daartussen. Vrouwen hebben meer aarde-energie, mannen meer hemelenergie. Het is wel zo dat in een specifieke beschaving één van de energieën versterkt kan worden. Maar aangezien alles een spiraalbeweging is¹⁹, en dus zonder einde, enkel met richtingveranderingen, krijgt dan later de andere energie weer de bovenhand. Sommige mensen zullen de

muren opkruipen als ze dit horen, maar ik hou van de verschillen, en geloof in de complementariteit van Yin en Yang. Beweging heeft grote verschillen nodig. Als dat verschil tussen Yin en Yang verzwakt, moet je de natuurlijke aantrekkingskracht aanwakkeren door bijvoorbeeld pepmiddelen.'²⁰

In het gesprek met De Keersmaeker blijkt dat ze ook gelooft in mannelijke en vrouwelijke bewegingen. Niet enkel vanuit een aangeleerd gedrag, zoals Marianne Van Kerkhoven nog beweerde in 1997.²¹ De Keersmaeker: 'Het mannelijk bewegingsmateriaal kan ik niet dansen. Met veel vallen op de grond, ik kan dat niet.' Danser Clinton Stringer beweert dat je als mannelijke danser meer vrijheid hebt bij De Keersmaeker omdat ze voor mannen nooit een beweging voordoet. Geloof De Keersmaeker in geslachtsspecifieke bewegingen, die fysisch bepaald zijn?

De Keersmaeker: 'Ik geloof dat bepaalde bewegingen eerder mannelijk en andere eerder vrouwelijk zijn, en dat heeft soms echt met fysiek te maken. Zo springen mannen hoger, hebben ze meer veerkracht, een kracht die vertrekt vanuit het contact met de aarde. Ik geloof in mannelijke en vrouwelijke energie, en omdat mensen gematerialiseerde energie zijn, zijn de vormen die we hebben het resultaat van een bepaalde energie, zo krijg je vrouwenlichamen en mannenlichamen.'

Toch is ook hier misschien plaats voor vervloeiing: 'In *Desh* heb ik voor het eerst een bewegingszin gedanst die gecreëerd werd door een man, Salva Sanchis. Ik was er bang voor, maar het was een openbaring. De frase van Sanchis bestaat uit mannelijke bewegingen met vrouwelijke elementen in. Er is gewerkt op kracht en spanning, maar ook op de afwezigheid van kracht, op het maximum uit het minimum halen. Dat evenwicht zoeken tussen tegengestelden, zoals in iedere Yin Yang zit en omgekeerd, is wat me interesseert.'²²

Charlotte Corday doodde Jean-Paul Marat in zijn bad om haar land te redden. Een man doodde zijn vrouw in haar bad omdat ze verliefd was op iemand anders. Laat vrouwen ophouden mannen te doden in hun bad. Laat mannen ophouden vrouwen te doden in hun bad. Laten we het samen doen. Of niet doen.

Literatuur

- Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, *als en slechts als verwondering*, La Renaissance du Livre, 2002
- Berger, John: *Ways of Seeing*, Penguin Books, 1974
- Briginshaw, Valerie: *Dance, Space and Subjectivity*, Palgrave, 2001
- Burt, Ramsay: *The Male Dancer*, Routledge, 1995
- Butler, Judith: *Bodies that matter. On the discursive limits of 'sex'*, Routledge, 1993
- Laermans, Rudi, Van Kerkhoven, Marianne: 'Anne Teresa De Keersmaeker' *Kritisch Theater Lexicon*, VTI, 1997
- Mulvey, Laura: 'Visual Pleasure and Narrative Cinema' in *Screen*, Vol 16, nr 3, 1975

- 1 Anne Teresa De Keersmaeker in gesprek met Anna Luyten, in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*
- 2 Dat deze man in een assisenproces, in maart in Gent, werd vrijgesproken op basis van een pleidooi waarin mannen die luiers kunnen verseren geprezen, maar moeders die werken berispt worden, zou tot (vrouwen)betogingen moeten leiden. Het moge duidelijke zijn dat gender –de gewoontes en verwachtingen rond mannelijkheid en vrouwelijkheid in een bepaalde

socio-culturele context– nog steeds een normerende functie heeft.

- 3 Gesprek met Anne Teresa De Keersmaeker, deSingel, 10 januari 2004
- 4 *Etcetera* nr. 88
- 5 'Rosas danst Rosas komt emotioneel overeen met waarin ik leef en hoe ik me voel', zei ze tijdens een interview met Marie André (video *Répétitions*, 1984).
- 6 Gesprek met Anne Teresa De Keersmaeker, deSingel, 10 januari 2004
- 7 Idem
- 8 Vrij naar Jean-Luc Plouvier in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*
- 9 Van Woensel, Oscar, *Kassandra, speaking in twelve voices*, 2004
- 10 Bovendien speelt de film ook met het verschil tussen meisje en vrouw. Het thema van gender en leeftijd –dat een belangrijke plaats inneemt binnen de Rosas compagnie die een mix is van 'meisjes' en 'vrouwen'– wordt hier op een ingenieuze manier verder uitgewerkt, door alle danseressen die ooit *Rosas danst Rosas* dansten, een plaats te geven.
- 11 Paxton in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*

- 12 Paxton en Laermans in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*
- 13 Gesprek met De Keersmaeker, deSingel, 10/1/2004
- 14 Marianne Van Kerkhoven in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*
- 15 Gesprek met De Keersmaeker, deSingel, 10/1/2004
- 16 Een beeld dat refereert aan de vrouwbeelden van de pre-helleense beschaving, aldus De Keersmaeker.
- 17 Jean-Luc Plouvier in: *Rosas/Anne Teresa De Keersmaeker, als en slechts als verwondering*
- 18 Zoals Judith Butler die beweert dat ook sekse een constructie is. Wat niet beantwoordt aan de binaire structuur van man en vrouw, zoals afwijkende chromosomen of ingetrokken teelballen, wordt in onze maatschappij voortijdig afgebroken of operatief aangepast.
- 19 Zoals bijvoorbeeld de structuur van DNA: twee tegengestelde spiralen die in elkaar verweven zijn, aldus De Keersmaeker.
- 20 Gesprek met Anne Teresa De Keersmaeker, deSingel, 10/1/2004
- 21 In *Kritisch Theater Lexicon* stelt Van Kerkhoven dat het in het werk van Rosas uiteraard gaat om het maatschappelijk verschil tussen mannen en vrouwen.
- 22 Gesprek met De Keersmaeker, deSingel, 10/1/2004